

LỊCH SỬ THẾ GIỚI HIỆN ĐẠI

(Phần từ năm 1917 đến năm 1945)

Chương I

CÁCH MẠNG THÁNG MƯỜI NGA NĂM 1917 VÀ CÔNG CUỘC XÂY DỰNG CHỦ NGHĨA XÃ HỘI Ở LIÊN XÔ (1921 – 1941)

Bài 15

CÁCH MẠNG THÁNG MƯỜI NGA NĂM 1917 VÀ CUỘC ĐẤU TRANH BẢO VỆ CÁCH MẠNG (1917 – 1921)

(2 tiết)

I – MỤC TIÊU BÀI HỌC

1. Kiến thức

Giúp HS nắm được :

- Những nét chính của tình hình nước Nga đầu thế kỉ XX. Vì sao ở nước Nga năm 1917 lại có hai cuộc cách mạng ?
- Những diễn biến chính của Cách mạng tháng Mười Nga năm 1917.
- Cuộc đấu tranh để bảo vệ thành quả của cách mạng diễn ra như thế nào ?
- Ý nghĩa lịch sử của Cách mạng tháng Mười Nga.

2. Tư tưởng

Bồi dưỡng nhận thức đúng đắn và tình cảm cách mạng đối với cuộc cách mạng xã hội chủ nghĩa đầu tiên trên thế giới.

3. Kỹ năng

– Biết sử dụng bản đồ thế giới để xác định vị trí nước Nga (trước cách mạng) và cuộc đấu tranh bảo vệ nước Nga (sau cách mạng).

– Biết sử dụng, khai thác tranh ảnh, tư liệu lịch sử để đưa ra nhận xét của mình.

II – NHỮNG ĐIỀU CẦN LƯU Ý

– Trong bài này, HS sẽ được tiếp cận với cuộc cách mạng xã hội chủ nghĩa đầu tiên thắng lợi trên thế giới. Cần khẳng định ý nghĩa mở đầu và mở đường của Cách mạng tháng Mười Nga đối với phong trào cách mạng thế giới. Mặc dù ngày nay chế độ xã hội chủ nghĩa đã sụp đổ ở Liên Xô, nhưng ý nghĩa của cuộc cách mạng này vẫn được khẳng định. Tuy nhiên, không vì thế mà GV đưa ra những nhận định hoặc kết luận có tính áp đặt để HS phải tiếp nhận một cách khiên cưỡng mà phải hướng dẫn để HS tự đi đến những nhận xét và kết luận của mình.

– Trọng tâm của tiết 1 là giới thiệu những tiền đề về kinh tế, chính trị, xã hội dẫn đến sự bùng nổ và thắng lợi của Cách mạng tháng Mười Nga năm 1917. GV có thể nêu một vài diễn biến chính của Cách mạng tháng Hai năm 1917 và tình hình nước Nga sau Cách mạng tháng Hai. Điều quan trọng ở đây là phân tích cục diện chính trị đặc biệt của nước Nga sau Cách mạng tháng Hai để HS có thể lí giải được vì sao sau tám tháng (từ tháng 2 đến tháng 10) đã bùng nổ một cuộc cách mạng tiếp theo – Cách mạng tháng Mười.

Khi đề cập đến diễn biến của Cách mạng tháng Mười Nga, GV chỉ cần nêu những diễn biến chính thông qua các sự kiện lịch sử tiêu biểu, tránh đi vào những chi tiết hoặc nêu lên quá nhiều sự kiện làm HS không nhận thức kịp.

– Ở tiết 2, GV cần làm rõ những việc làm đầu tiên đầy ý nghĩa của chính quyền Xô viết ngay sau khi Cách mạng tháng Mười giành được thắng lợi. Bằng việc cho HS tiếp cận trực tiếp với tư liệu lịch sử (đoạn trích *Sắc lệnh hoà bình* và *Sắc lệnh ruộng đất*), GV dắt dẫn HS tự nhận thức và củng cố khả năng tư duy độc lập của các em về ý nghĩa của Cách mạng tháng Mười đối với hàng triệu người dân lao động ở Nga, cũng như với các dân tộc trên thế giới.

Về cuộc đấu tranh bảo vệ cách mạng, GV tập trung vào những nét lớn để HS có thể hiểu một cách khái quát diễn biến của cuộc đấu tranh chống thù trong, giặc ngoài. Không nên đi vào nội dung chi tiết hoặc đưa ra nhiều sự kiện vượt quá khả năng nhận thức của HS. Trong phần ý nghĩa của Cách mạng tháng Mười Nga, GV cần hướng dẫn để HS thấy ý nghĩa trong nước và ý nghĩa quốc tế của cuộc cách mạng, đặc biệt là ý nghĩa *mở đầu* và *mở đường* của Cách mạng tháng Mười đối với phong trào cách mạng thế giới. Tránh việc áp đặt chủ quan để buộc HS phải thừa nhận một cách thụ động.

III – THIẾT BỊ, TÀI LIỆU CẦN CHO BÀI GIẢNG

1. Bản đồ nước Nga (hoặc bản đồ châu Âu) trước Chiến tranh thế giới thứ nhất.
2. Tranh ảnh nước Nga trước và trong Cách mạng tháng Mười Nga.
3. Tư liệu lịch sử nói về Cách mạng tháng Mười Nga và Lê-nin.

IV – GỢI Ý THỰC HIỆN BÀI GIẢNG

1. Giới thiệu bài mới

Đây là bài mở đầu chương trình lịch sử thế giới hiện đại, do vậy GV có thể nhắc lại việc kết thúc Chiến tranh thế giới thứ nhất và sự bùng nổ Cách mạng xã hội chủ nghĩa tháng Mười Nga đã mở ra một thời kì phát triển mới trong lịch sử nhân loại – lịch sử thế giới hiện đại. Chúng ta sẽ tìm hiểu thời kì lịch sử này bằng sự kiện mở đầu – Cách mạng tháng Mười Nga năm 1917.

2. Dạy và học bài mới

Tiết 1

Mục I – Hai cuộc cách mạng ở nước Nga năm 1917

1. Tình hình nước Nga trước cách mạng

– Trước hết, GV sử dụng bản đồ đế quốc Nga năm 1914 để HS quan sát và thấy được vị trí của đế quốc Nga với lãnh thổ rộng nhất trên thế giới (vào thời điểm bắt đầu Chiến tranh thế giới thứ nhất năm 1914), đồng thời yêu cầu các em nhớ lại cuộc cách mạng 1905 – 1907 ở Nga đã làm được những gì. Cần nhấn mạnh chế độ Nga hoàng vẫn còn tồn tại sau cách mạng.

– GV đưa ra một số sự kiện lịch sử tiêu biểu về nền thống trị của Nga hoàng : đẩy nhân dân Nga vào cuộc chiến tranh đế quốc, kinh tế suy sụp ; quân đội thiếu vũ khí, lương thực ; thua trận, mất đất... Cho HS quan sát bức tranh những người nông dân Nga thế kỉ XX và để HS nhận xét về bức tranh (phương tiện canh tác lạc hậu, phần lớn phụ nữ phải làm việc ngoài đồng, nam giới phải ra trận...). Từ đó, GV đặt câu hỏi để HS nhận xét về tình hình nước Nga đầu thế kỉ XX (gợi ý : mâu thuẫn xã hội gay gắt, phong trào đấu tranh đòi lật đổ chế độ Nga hoàng, phản đối chiến tranh...). HS sẽ tự nhận thức rằng cách mạng bùng nổ là điều không thể tránh khỏi ở nước Nga.

2. Cách mạng tháng Hai năm 1917

– Về Cách mạng tháng Hai, GV có thể giảng lướt phần diễn biến và minh họa bằng bức ảnh (*hình 53* – SGK Lịch sử 8, tr. 77) về cuộc tổng bãi công ở Pê-tơ-rô-grát (2 – 1917), song cần nhấn mạnh kết quả của cuộc cách mạng này : lật đổ chế độ Nga hoàng và tình trạng hai chính quyền song song tồn tại (trong thực tế, giai cấp tư sản nắm được chính quyền).

GV cần phân tích để HS thấy rõ vai trò quyết định thắng lợi của giai cấp công nhân Nga trong Cách mạng tháng Hai.

Về tình hình nước Nga sau Cách mạng tháng Hai, GV tập trung vào hai ý chính :

+ Tình trạng hai chính quyền song song tồn tại (xem phần Tài liệu tham khảo).

+ Chính sách tiếp tục chiến tranh và đàn áp quần chúng của Chính phủ lâm thời tư sản, sự phản đối mạnh mẽ của các tầng lớp quần chúng nhân dân.

3. Cách mạng tháng Mười năm 1917

+ Việc Lê-nin và Đảng Bôn-sê-vích chuẩn bị kế hoạch tiếp tục làm cách mạng chấm dứt tình trạng hai chính quyền song song tồn tại, thiết lập chính quyền Xô viết. GV cung cấp một số sự kiện tiêu biểu về kế hoạch chuẩn bị cách mạng : Đầu tháng 10, Lê-nin về nước trực tiếp chỉ đạo cách mạng ; đội Cận vệ đỏ được thành lập ; quyết định thời điểm khởi nghĩa chính xác, hết sức mau lẹ...

+ Nêu những diễn biến chính của Cách mạng tháng Mười ở Thủ đô Pê-tơ-rô-grát, tường thuật ngắn gọn, sinh động cuộc tấn công Cung điện Mùa Đông đêm 25 – 10 (7 – 11) kết hợp với việc mô tả bức ảnh cuộc tấn công Cung điện Mùa Đông (*hình 54*).

Sơ kết tiết 1 : GV có thể nêu câu hỏi và gợi ý hướng dẫn cho HS trả lời : "Vì sao ở nước Nga năm 1917 lại có hai cuộc cách mạng ?" (gợi ý : Cuộc cách mạng thứ nhất bùng nổ tháng Hai năm 1917 đã lật đổ chế độ Nga hoàng và dẫn tới tình trạng hai chính quyền song song tồn tại – đó là cuộc cách mạng dân chủ tư sản. Cuộc cách mạng thứ hai do Lê-nin và Đảng Bôn-sê-vích Nga vạch kế hoạch và lãnh đạo thực hiện thắng lợi, lật đổ Chính phủ lâm thời tư sản, thiết lập chính quyền thống nhất toàn quốc của Xô viết – đó là cuộc cách mạng vô sản đầu tiên trên thế giới).

Tiết 2

Mục II – Cuộc đấu tranh xây dựng và bảo vệ thành quả cách mạng. Ý nghĩa lịch sử của Cách mạng tháng Mười Nga năm 1917

1. Xây dựng chính quyền Xô viết

– Trước hết, cần nêu rõ để HS thấy nét đặc sắc nhất của Cách mạng tháng Mười là không sử dụng bộ máy nhà nước cũ mà xây dựng chính quyền mới, sáng tạo một hệ thống hành chính mới do công nhân và nông dân cách mạng đảm nhiệm. Những sắc lệnh đầu tiên của chính quyền mới là *Sắc lệnh hoà bình* và *Sắc lệnh ruộng đất*. GV cho HS đọc đoạn trích của hai sắc lệnh nói trên và trả lời câu hỏi đã nêu trong SGK (gợi ý : *Sắc lệnh hoà bình* đã đáp ứng mong muốn hoà bình, chấm dứt chiến tranh của tuyệt đại đa số quân chúng nhân dân lao động, những người đã bị chiến tranh làm cho kiệt quệ, khốn đốn và vô cùng đau khổ. *Sắc lệnh ruộng đất* đem lại hơn 150 triệu héc-ta ruộng đất cho nông dân, đáp ứng quyền lợi thiết thực của nông dân.)

– GV tiếp tục đưa thông tin về những biện pháp mà chính quyền Xô viết thực hiện : xoá bỏ các đẳng cấp xã hội và đặc quyền của Giáo hội, thực hiện nam nữ bình quyền, quyền tự quyết của các dân tộc, nhà nước nắm các ngành kinh tế then chốt, công nhân có quyền kiểm soát nhà máy, xí nghiệp... để HS thấy được tính ưu việt của chế độ mới.

– Về việc nước Nga kí kết Hoà ước Bơ-rét Li-tốp với Đức, GV có thể nêu ngắn gọn. Đây là biện pháp mà chính quyền Xô viết buộc phải thực hiện để nước Nga rút khỏi cuộc chiến tranh đế quốc và có thời gian hoà hoãn để củng cố

chính quyền, xây dựng quân đội... (sau này, do kết quả cuộc Cách mạng tháng 11 – 1918 ở Đức, Hoà ước Bơ-rét Li-tốp đã bị xoá bỏ).

2. Chống thù trong, giặc ngoài

– Trước hết, GV nêu rõ âm mưu của các nước đế quốc muốn tiêu diệt cách mạng lúc đang còn "trúng nước" (ngay từ năm 1918), câu kết với lực lượng phản cách mạng trong nước. Có thể dùng lược đồ trong SGK để minh hoạ : Năm 1919, chính quyền Xô viết bị bao vây bốn phía, chỉ còn kiểm soát được vùng trung tâm nước Nga, tình hình rất nghiêm trọng.

– Đảng Bôn-sê-vích Nga và nhân dân Xô viết kiên quyết tiến hành chiến tranh chống thù trong, giặc ngoài, thi hành chính sách "Cộng sản thời chiến" động viên toàn bộ sức người, sức của với khẩu hiệu "Tất cả để chiến thắng!". Hồng quân Xô viết được thành lập, chiến đấu dũng cảm, lần lượt đánh bại kẻ thù (sử dụng các mũi tên trên bản đồ minh hoạ các hướng phản công của Hồng quân qua các năm 1918, 1919, 1920...). Đến năm 1920, Hồng quân đã đánh tan ngoại xâm và nội phản.

– GV nêu câu hỏi trong SGK để HS trả lời : "Vì sao nhân dân Xô viết bảo vệ được thành quả của cách mạng ?" (Gợi ý : Sức mạnh và sự ủng hộ của nhân dân, lòng yêu nước dưới chế độ mới được phát huy mạnh mẽ, tác dụng của việc thực hiện chính sách cộng sản thời chiến, Hồng quân chiến đấu dũng cảm, tài chỉ huy quân sự...).

3. Ý nghĩa lịch sử của Cách mạng tháng Mười

– Về ý nghĩa của Cách mạng tháng Mười đối với nước Nga, GV có thể đưa ra những sự kiện đã nêu trong SGK để HS tự nhận xét và đi đến kết luận : Cách mạng tháng Mười đã làm thay đổi hoàn toàn vận mệnh đất nước và số phận hàng triệu con người ở Nga.

– Về ý nghĩa quốc tế, GV có thể nêu tư liệu để HS tham khảo. Ngay năm 1919, nhà văn Mĩ Giôn Rít đã công bố tác phẩm *Mười ngày rung chuyển thế giới* tường thuật một cách khách quan các sự kiện trong thời gian diễn ra Cách mạng tháng Mười Nga, được phổ biến rộng rãi ở nhiều nước (ở Việt Nam, cuốn sách được xuất bản lần đầu vào năm 1960). GV có thể gợi ý để HS trả lời câu hỏi nêu trong SGK : "Vì sao tên cuốn sách là *Mười ngày rung chuyển thế giới* ?" (Gợi ý : Tác động của Cách mạng tháng Mười đối với thế giới ; làm thay đổi

thế giới – một chế độ mới, nhà nước mới ra đời trên 1/6 diện tích toàn cầu, làm các nước đế quốc hoảng sợ ; để lại nhiều bài học quý giá cho cuộc đấu tranh của giai cấp công nhân, nhân dân lao động và các dân tộc bị áp bức...).

Sơ kết bài học

GV tóm tắt lại những nội dung chính của cả hai tiết và nhấn mạnh : đây là cuộc cách mạng XHCN đầu tiên thắng lợi trên thế giới ; mặc dù đến nay chế độ XHCN đã sụp đổ ở Liên Xô nhưng Đảng ta và nhân dân ta vẫn rất coi trọng vị trí và ý nghĩa của Cách mạng tháng Mười.

Gợi ý trả lời các câu hỏi và bài tập

1. Xem gợi ý ở phần *Sơ kết tiết 1*.
2. Để lập bảng thống kê, GV hướng dẫn HS nên chọn những sự kiện chủ yếu như khởi nghĩa vũ trang ở Pê-tơ-rô-grát (10 – 1917), thành lập chính quyền Xô viết, chống thù trong giặc ngoài... theo hai cột : thời gian và sự kiện.
3. Nêu ngắn gọn những nội dung ở mục 1 và mục 2 (phần II).
4. Ý nghĩa lịch sử của Cách mạng tháng Mười (đối với nước Nga, đối với thế giới).

V – TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Về tình hình nước Nga trước cách mạng

... Chúng ta đang trải qua một thời kì chưa từng có – những ngày đẫm máu : dưới ngọn cờ của Nga hoàng, hàng triệu công nhân phải chiến đấu ngoài mặt trận vì bọn tư bản, hàng triệu người khác đang rên xiết dưới gánh nặng của nạn đói đỏ và toàn bộ tình trạng kinh tế bị tàn phá. Các tổ chức công nhân bị phá vỡ, tiếng nói của công nhân bị bóp nghẹt. Tâm hồn và thể xác người công nhân bị cưỡng chế.

Tìm lối thoát ở đâu ?

(Theo : A. Nê-na-rô-cốp. *Lịch sử Cách mạng XHCN tháng Mười vĩ đại* – Trích từ "*Truyện đơn gửi công nhân của Tổ chức Mát-xcơ-va*" tháng 1-1917, NXB Tiến bộ, M., 1987, tr.35).

... Tàn tích mạnh nhất để lại dấu ấn trên toàn bộ nền kinh tế Nga là chế độ chiếm hữu ruộng đất của địa chủ.

Gần 30 000 đại địa chủ chiếm hữu khoảng 70 triệu đêxiatin (mẫu Nga) ruộng đất. Như vậy tính trung bình số ruộng đất do một đại địa chủ chiếm hữu bằng số ruộng đất của khoảng 330 gia đình nông dân nghèo.

(Theo : V.I.Lê-nin, *Tuyển tập*, T. I, Phần I, NXB Sự thật, H., 1959, tr. 290).

2. Từ Cách mạng tháng Hai đến Cách mạng tháng Mười

Hai chính quyền song song tồn tại là gì ? là bên cạnh Chính phủ lâm thời – chính phủ của giai cấp tư sản, đã hình thành một chính phủ khác, tuy đang còn non yếu, mới phôi thai, nhưng trên thực tế vẫn tồn tại một cách hiển nhiên và đang lớn lên, đó là các Xô viết đại biểu công nhân và binh lính...

(Theo : V.I.Lê-nin, *Toàn tập*, tập 24, NXB Sự thật, H., 1963, tr.31)

Cuộc tấn công Cung điện Mùa Đông

Tiếng súng trường, tiếng súng máy, tiếng đại bác hoà lẫn với nhau thành một cảnh náo động liên tục vào quăng một giờ sáng, hoả lực ở các chiến lũy yếu dần. Rất đông người tập trung dưới chân trụ A-lếch-xan-đơ tiến sát đến Cung điện... Chẳng bao lâu vang lên tiếng súng hiệu "Xung phong !". Một tiếng "hua-ra" ngân dài, vang lên trong không trung. Cận vệ đỏ, thuỷ thủ, binh sĩ trèo qua các chiến lũy, tràn ngập các lối ra vào, các bậc tam cấp, các cầu thang Cung điện...

Tiếng "hua-ra", tiếng giậm chân của hàng nghìn con người, tiếng lách cách của báng súng khuấy động sự yên tĩnh trong các gian phòng của Nga hoàng. Từ 150 năm nay, toà lâu đài cao rộng và hùng vĩ này đứng sừng sững như một pháo đài tưởng như không thể xâm phạm được.

(Theo *Lịch sử cách mạng Nga*, Tập I, NXB Khoa học, H., 1964, tr.378, 409).

Xây dựng chính quyền Xô viết

Quy mô của các cuộc cải tạo do chính phủ công nông đầu tiên trên thế giới tiến hành trong khoảng thời gian 10 tuần đầu sau cách mạng thật là đáng kinh ngạc. Khi giải quyết nhiệm vụ cơ bản – thiết lập nền chuyên chính của giai cấp vô sản, cách mạng XHCN đồng thời đã thực hiện được những cải tạo vốn là nhiệm vụ của cuộc cách mạng dân chủ tư sản nhưng chưa được thực hiện ở Nga. Đó là việc xoá bỏ tàn dư của thời trung cổ ; xoá bỏ chế độ sở hữu ruộng đất

của bọn địa chủ, thù tiêu ách áp bức dân tộc, những tàn tích của các thể chế của chế độ cũ, xoá bỏ sự phân biệt đẳng cấp, tách Giáo hội ra khỏi Nhà nước, tách nhà trường ra khỏi Giáo hội, thi hành luật mới về hôn nhân và gia đình, giải phóng phụ nữ.

(Theo : A.Nê-na-rô-cốp, Sdd, tr. 315).

Chống thù trong, giặc ngoài

... Với "Chính sách cộng sản thời chiến" và sự ủng hộ của đông đảo quần chúng nhân dân trong chế độ xã hội mới, với tinh thần chiến đấu ngoan cường của Hồng quân (từ khoảng 500 000 người trước mùa hè năm 1918 đã nhanh chóng tăng lên 3,5 triệu người vào tháng 9 – 1919 và hơn 5 triệu người vào cuối năm 1920), nước Nga Xô viết đã giành được chiến thắng, bảo vệ thắng lợi nhà nước XHCN đầu tiên trên thế giới...

(Theo : Lê Văn Quang, *Lịch sử quan hệ quốc tế 1917 – 1945*, NXB Giáo dục, 2001, tr.11, 12)

Ý nghĩa lịch sử của Cách mạng tháng Mười

Thắng lợi vĩ đại của Cách mạng tháng Mười đã dạy cho giai cấp công nhân, nhân dân lao động và các dân tộc bị áp bức trên toàn thế giới nhiều bài học hết sức quý báu, bảo đảm cho sự nghiệp giải phóng triệt để của giai cấp công nhân và của cả loài người.

(Theo : Hồ Chí Minh, *Tuyển tập*, tập II. NXB Sự thật, H., 1980, tr. 465)